

Hvussu ber til at bœta um stavsetingina av staðarnøvnum?

A view to improving the orthographic guidelines for Faroese place names in relation to practices up to the present

Marjun Arge Simonsen

Garðavegur 8, FO-188 Hoyvík, Faroe Islands. Email: marjuns@kallnet.fo

Úrtak

Vit hava ymsar rættskrivingarreglur í sambandi við stavseting av staðarnøvnum. Tað er góður stuðul í teimum, men stundum røkka hesar reglur ikki, eitt nú tí at ymisleikin í sniði, ið nøvnini hava, ger seg galdandi. Neyðugt er at hava greiðar reglur, tá ið staðarnøvn skulu skrásetast, tí annars er sera trupult at skipa nøvnini eitt nú í sambandi við granskning. Í hesi grein verður lagt fram eitt uppskot um styttri og greiðari rættskrivingarreglur. Nakrar navnatýpur verða tiknar við, ið ikki eru viðgjørðar í teimum rættskrivingarreglum, ið áður eru prentaðar. Eisini verður nomið við, hvussu reglurnar verða fylgdar í sambandi við staðanavnatilfar, ið kemur á prent ella á annan hátt verður almannakunngjørt.

Abstract

Which is the best way to spell Faroese place names? There have been made several attempts to set up orthographic guidelines for Faroese place names, but still there is inconsistency between these guidelines and practices. Also there are quite a number of examples of names, which these guidelines do not cover.

The article reports these guidelines, which have been published in various versions and points out, at which points the guidelines are insufficient. A proposal is made to organise these guidelines in a short and cohesive structure. This will be shown in examples. Also there will be examples at which points there have been problems to follow the current guidelines.

Fyrsta royndin

Longu í 1924 kom ritlingurin *Um stavseting av føroyskum staðarnøvnum*. Hann er 15 bls. til longdar, og tað er Hitt Føroyska Studentafelagið, ið er útgevvari. Á permuni stendur ”Serprent av grein í Tingakrossi 6. august 1924, ið sigur frá teim princippum, sum eru lögð til grund fyri uppskotinum til stavsetingar av teim føroysku staðarnøvnum. – Greinin er fyrireikað av stud. mag. Chr. Matras”. Hetta er fyrsta roynd at seta stavsetingarreglur fyri staðarnøvn upp til vanliga nýtslu. Tó eru reglurnar ikki alment um staðarnøvn men fyrst og fremst um stavseting av bygdarnøvnum. Men – sum nevnt á permuni – verður nomið við tær meginreglur, ið eru støðið undir stavsetingini. Stavseting av bygdarnøvnum er eitt vandamál, ið hevur givið nógv høvuðbrýggj, áðrenn reglur vóru ásettar. Í ritinum eru eisini ymsar frágreiðingar og leiðbeiningar viðvíkjandi stavseting. Nakrar av hesum leiðbeiningum eru broyttar síðan.

Løggildar stavsetingarreglur

Nógv seinni – í 1960 – kom ein meiri útbygd stavsetingarleiðbeining til føroysk bygdar- og staðarnøvn. Tað er *Fortegnelse over stednavne på Færøerne*, ið Stednavneudvalget gav út. Hetta eru løggildar stavsetingarreglur – á permuni stendur ”Autoriseret af Statsministeriet”. Í innganginum er fyrsta algilda leiðbeining viðvíkjandi stavseting av staðarnøvnum. Tað vóru Chr. Matras dr. phil. og Napoleon Djurhuus mag. art., ið høvdu orðað hesar stavsetingarreglur. Har stendur at lesa um arbeiðsgongdina:

Materialet til nærværende fortegnelse er tilvejebragt af mag.art. N. Djurhuus, der også har foretaget den afsluttende tilrettelægning. Hele listen er blevet drøftet i et dertil nedsat underudvalg bestående af medunderskrevne Johs. Brøndum-Nielsen (formand), Axel Linvald, Arne Krog, Henrik Madsen, Anders Bjerrum, samt daværende chef for Geodætisk Instituts topografiske afdeling oberst J.M. Jørgensen, professor dr.phil. Chr. Matras og mag.art. N. Djurhuus, og er til slut blevet behandlet i stednavneudvalget som helhed. Under behandlingen har man gentagne gange rådspurgt det færøske landsstyre, hvis ønsker man i videst mulig omfang har imødekommet.

Í ritinum, sum er 63 bls. til longdar, eru 1576 føroysk staðarnøvn í stavraði. Eisini verður nevnt, hvørjum navnið er heiti á í landslagnum, og síðan er ein stytting fyri sókn og fyri oyggj. Harumframt er ein listi við 178 donskum nøvnum á føroyskum støðum.

Reglurnar eru hesar (*Forord*):

Forud for udarbejdelsen af fortegnelsen drøftede man ved færøske sagkyndige en række problemer vedrørende retskrivningen i den færøske del af listen. Disse drøftelser resulterede i følgende retningslinjer.

1. I almindelighed følges den retskrivning, som er anvendt i M.A. Jacobsen og Chr. Matras: Færøsk-Dansk Ordbog og på Geodætisk Instituts reviderede målebordsblade over Færøerne i 1:20.000 fra 1941, dog med de ændringer, som blev godkendt af Færøernes skoledirektion ved dennes cirkulære af 12. maj 1954.
2. De færøske stednavne opføres med nominativformen som opslagsord, også i tilfælde, hvor en nominativ ikke anvendes i daglig tale og derfor må konstrueres. Efter opslagsformen tilføjes ved bebyggelsesnavne andre kasusformer, således som de fremtræder i hyppigt anvendte præpositionsforbindelser. Også navne, der i daglig tale normalt består af et adverbium plus en præposition plus et substantiv, opføres med substantivets nominativ som opslagsord efterfulgt af hele ordforbindelsen; således opføres Inni á Fjørð under Fjørður; da disse ordforbindelser ofte opfattes som stednavne, skrives adverbiet med stor begyndelsesbogstav.
3. Færøske stednavne, der består af adjektiv plus substantiv skrives i ét ord med følgende undtagelser: a) Lítla Dímun og Stóra Dímun; b) navne, hvis første led er et adjektiv i komparativ eller superlativ, f.eks. Heimara Líð, Sunnasti Grønutangi. Stednavne med efterstillet adjektiv skrives i to ord med stort begyndelsesbogstav.

stav í begge ordene, f.eks. Gjógvin Lítla. Navne, der består af substantiv plus præposition plus substantiv, skrives í tre ord med stort begyndelsesbogstav í substantiverne og lille í præpositionen, f.eks. Áin í Rættum, Fjallið millum Botna. Alle øvrige sammensatte navne skrives í ét ord uanset sammensætningernes art og længde, f.eks. Brattaskoragjógv, Fuglfjarðarskarð, Heimantúnstriðingur.”

Hesar reglur hava í stórum drøgum verið fylgdar higar til dags, tó við tí undantakið, at siðvenjan meiri er vorðin at góðkenna navnorð í bendum sniði (við fyriseting ella hjáorði og fyriseting) og ikki endurskapa eitt navnasnið í hvørfalli, um navnið bert er kent í bendum sniði.

Føroysk orðabók

Tá ið arbeitt varð við Føroyskari orðabók, sum kom út í 1998, varð avgjørt at hava rættsskrivingarreglur aftast í bókini. Har eru hentar og nágreiniligar leiðbeingin, eisini viðvíkjandi stavseting av staðarnøvnum og teimum fyrisetingum, ið verða nýttar í sambandi við tey ávísu nøvnini. Hesar rættsskrivingarreglur byggja lutvíst á reglurnar í *Fortegnelse over stednavne på Færøerne*. Reglurnar eru hesar (Føroysk orðabók, 1998:1449-1450):

Føroysk staðanøvn:

- Føroysk staðanøvn, ið eru lýsingarorð saman við navnorði, verða skrivað í einum orði (t.d. *Langasandur*, *Lítlagil*), tó við hesum undantøkum: *Lítla Dímun* og *Stóra Dímun*. Staðanøvn, sum hava lýsingarorðið aftan-

fyri, verða skrivað í tveimum og við stórum í báðum førum, t.d. *Gjógvin Lítla*.

- Nøvn, ið eru navnorð saman við fyrisetingarliði, verða skrivað í trimum, navnorðini við stórum og fyrisetingin við lítlum, t.d. *Áin í Rættum*, *Fjallið millum Botna*.
- Øll onnur orð, ið eru samansett av fleiri liðum, verða skrivað í einum, hvussu langar samansetingarnar annars eru, og hvussu tær annars eru vorðnar, t.d. *Brattaskoragjógv*, *Fuglfjarðarskarð*, *Heimantúnstriðingur*.

Fyrisetingar framman fyri staðanøvn

- *av* og *á* hoyra saman: *á Eiði – av Eiði*; *eg búgvi á Eiði*; *eg eri av Eiði*; *á Strondum – av Strondum*.
- *í* og *úr* hoyra saman: *í Havn – úr Havn*; *eg búgvi í Havn*; *eg eri ættaður úr Havn*; *í Vatnsøyrum – úr Vatnsøyrum*.
- *við* og *frá* hoyra saman: *við Gjógv – frá Gjógv*; *hann býr við Gjógv og er ættaður frá Gjógv*; *við Ljósá – frá Ljósá*, *við Norðskála – frá Norðskála*.
- Gevið gætur, at tað eitur í *Syðradali* og *úr Syðradali* í Streymoy, men *á Syðradali* og *av Syðradali* í Kalsoy.
- Um skip og bátar, sum liggja á sjónum úti fyri bygdini ella við bryggju, siga vit í flestum førum ikki, at tey liggja *í* men *á* (*á Vestmanna*), og teir fara ikki *úr* men *av* (*av Vestmanna*). Lómur kom á Havnina; kl. 19 fer hann *av* Havnini til Danmarkar.
- Góður føroyskur málsíður er at hava fyrisetingina í framman fyri oyggjanøvn og oyggjalandanøvn: *í Føroyum*, *í Hetlandi*, *í Orknoyggjum* o.s.fr. Danskt og onnur skandinávsk mál nýta harafturímóti fyrisetingina *på* í tílíkum føri sum t.d. ”*på Færøerne*, *på Shetlandsøerne*”. Tá ið tað kemur til fjarari

lond, hava vit lyndi til at skifta lag, taka fremmanda háttin og nýta á fyrri í: ”á Álandi, á Filipsoyggjum” o.s.fr. Fóru vit eftir før-oyskari málkenslu, søgdu og skrivaðu vit heldur í Álandi, í Filipsoyggjum o.s.fr.

Bústaðurin í hvørjumfalli

- Mælt verður til at hava t.d. gøtunavn, bygdar- ella býarnavn, oyggjarnavn o.tíl. í hvørjumfalli við ongari fyriseting sum t.d. bústaðarnavn ella uttanáskrift á brævi, t.d. *Bogi Ísaksson, Fuglafirði, Anna Jógvansdóttir, Garðgøtu 5, Vági, Ormur Ívarsson, Skála*. Er gøtunavnið sett saman av fleiri nøvnum, verður síðsti navnaliður skrivaður leysur frá, t.d. *V.U. Hammershaimbs gøtu 16*.

Harumframt (Føroysk orðabók, 1998: 1444):

Tví- ella fleirlíðað sernøvn

(...)

- Fyriseting undan staðarnøvnum verður skrivað við lítlum: *við Á, undir Kletti, oman Garða*.
- Hjárøð undan staðarnavninum kann verða skrivað við stórum, um tað kennist sum partur í staðarnavninum, t.d. *Inni í Dal, Frammi í Stovu, Yviri við Strond* (men: *eg gekk yviri við Strond*).

(...)

Sum nevnt eru hetta góðar og greiðar leiðbeiningar. Bygt verður lutvíst á tær reglur, sum standa í *Fortegnelse over stednavne på Færøerne*. Nógvar hentar upplýsingar eru komnar afturat, eitt nú um fyrisetingar í sambandi við bygðarnøvn og nakað um

stavseting av gøtunøvnum. Men tó er parturin um nøvn, ið innihalda lýsingarorð í mið- og hástigi ikki tikin við. Orsøkin kann hava verið, at ivi hevur verið um, hvat skilabesti háttur er at stavseta hesi nøvn. Heldur einki verður nevnt um krøv til høvuðssnið av staðarnavninum – um treyt er, at eitt staðarnavn skal hava eitt hvørfalssnið ella um annað navnasnið kann góðtakast, hvussu er við samansettum staðarnøvnum í bundnum sniði o.s.fr.

Vansin er tí tann hjá einum, ið tekst við at skráseta staðarnøvn, at staðarnøvn eru so ymisháttað, at hann alsamt rakar við nøvn, ið ikki hóska inn í nakrar av hesum reglum.

Óreglusemi

Eftir 80 árum hevði verið gott, um greiða hevði verið fingin á stavseting av staðarnøvnum í verki.

Verður hugt at topografisku kortunum 1:20 000 (1989-1998), ið er at kalla eitt stórverk í føroyskari staðarnavna- og kortútgávu, sæst, at reglusemi er viðvíkjandi flestum nøvnum og stavsetingin samsvarar við ásettu reglur, men tað eru tó tveir navna-bólkar, sum ikki hava nakað reglusemi í stavsetingini. Annar bólkurin er fyriseting + navnorð; har er sera ymisligt, nær fyrisetingin er við stórum stavi ella ikki, t.d. *á, innan, í, millum, undir, uttan* og *við*. Hin bólkurin er lýsingarorð í miðstigi el. hástigi + navnorð. Í hesum føri er sera tilvildarligt, nær nøvnini verða stavað í einum ella tveimum.

Fyri at lýsa hetta vandamál nærri, verða tikin nøkur dømi frá topografisku kortunum

nr. 209, 408, 409, 509 og 511. Hesi kort eru tilvildarlaga vald.

Nøvn, ið innihalda fyriseting + navnorð: (raðfylgjan á nøvnunum er tilvildarlig)

209: Á Mýrum, Undir Áunum

408: á Dalinum, í Dølum

409: á Bógnum, á Fløtum, á Gjánum, á Hjalla, á Kúluni, á Ytru Fløtum, Millum Áirnar, Millum Skørðini

509: á Varða

511: á Flatum, á Heygnum, á Klettum, á Leirinum, á Leypi, á Mann, á Pøllum, á Ringi, á Svøðum, í Hvamm, í Kass, í Leynum, í Urðum, Millum Ennannar, Millum Vegir, Undir Oygni, við Stein

(Undantikin eru nøvn, ið standa við spjaldrastøvum)

Nøvn, ið innihalda lýsingarorð í mið- ella hástigi + navnorð (stundum eru eisini onnur orð í navninum): (raðfylgjan á nøvnunum er tilvildarlig)

209: Heimaripartur (hagapartur), Heimastihøvdi, Heimastaurð, Sunnaripartur (hagapartur), Ytripartur (hagapartur), Ytstihøvdi

408: Innara Gjógv, Norðari Partur (hagapartur), Syðru Lónir

409: Eystastipartur (hagapartur), Fremra Snið, Fremstiklettur, Niðari Botnur, Norðari Botnur, Norðradalur, Syðradalur, Norðaraskarð í Norðradali, Norðaraskarð í Syðradali, Norðaru Gjánir, Ovari Botnur, Norðaripartur (hagapartur), Sunnaripartur (hagapartur), Syðraskarð í Norðradali, Syðraskarð í Syðradali, Vestastipartur (hagapartur), Yngstu-

gimbrar (hagapartur), Sunnari Botnur, á Ytru Fløtum, Uttaripartur (hagapartur), Sunnaripartur (hagapartur)

509: Ytra Skarð, Niðarihjalli, Norðaripartur (hagapartur), Norðastahorn, Sunnaripartur (hagapartur)

511: Heimari Barmur, Heimaridalur, Heimari-partur (hagapartur), Innari Barmur, Innara Nev, Innaripartur (hagapartur), Niðarihjalli, Niðariklettur, Norðastiknykil, Ovarihjalli, Ovariklettur, Ovari Svangi, Niðari Svangi, Ovastislætti, Ytra Kós, Ytripartur (hagapartur), Ystiknykil

Sum sæst er sera ymisligt, nær fyriseting er við stórum stavi í fyrra bólki, t.d. á Fløtum, Á Mýrum. Í seinna bólki er heldur ikki reglusemi viðvíkjandi stavseting av staðarnøvnum, ið innihalda lýsingarorð í mið- ella hástigi + navnorð. Stundum verður navnið skrivað í einum, t.d. Heimastihøvdi, Heimaridalur og stundum í tveimum, t.d. Innara Nev, Ytra Skarð. Nøvnini, sum eru skrivað í einum, hava stóra yvirvág. Tí hevði óivað verið skilabest at samtykt, at hesi nøvn verða skrivað í einum.

Uppskot til stavseting av staðarnøvnum

Her verður gjørt ein roynd at seta nakrar neyvar, stuttar og greiðar reglur upp, ið kunnu vera hentar hjá teimum, ið savna og skráseta staðarnøvn – ella skulu skráseta tað, ið onnur hevir savnað:

Staðarnavn verður vanligi skrásett í hvørfalli, men verður tað bert nýtt í bendum sniði, verður tað skrivað, sum navnið vanligi er kent, t.d. í hvønnfalli *Klettin á Skarði*, *Klettin í Heyggi* – ella við hjáorði

og/ella fyriseting, t.d. í *Sondunum, Inni á Dal, Uppi á Brúnni, Heimi á Garði*.

Í sambandi við bygdarnövn er hetta tó ekki galdandi. Har hefur ein hvörfalsformur verið enduskaþaður, sjálvst um hvörfalsformurin ekki áður hefur verið skriftfestur, sum kunnugt er.

Samansett növn, har ið báðir partar eru navnorð, verða skrivað í einum (vanliga er fyrri liður í hvörsfalli), t.d. *Hoyvíkshólmur, Debesartröð, Dagingartúgva, Jógvanskrokur*.

Somuleiðis um fyrri liður er fólkanavn við sa-ognarfalli (sa-possessivi), t.d. *Luddasatröð, Pólsagerði*.

Lýsingarorð í grundstigi + navnorð verður skrivað í einum, t.d. *Langidalur, Stóristeinur*.

Samansett lýsingarorð í grundstigi + navnorð verða skrivað saman, t.d. *Rundbøllutiheyggjur, Mislittafylgið* (navn á seyðafylgi).

Lýsingarorð í miðstigi el. hástigi + navnorð verður skrivað í tveimum sambært *Fortegnelse over stednavne på Færøerne*. Best hevði verið at viðtikið, at navnið verður skrivað í einum, eitt nú fyrri at sleppa undan ørkymlan, tí navn við lýsingarorði í grundstigi verður skrivað í einum (tó eru tað ekki somu lýsingarorð, ið koma fyrri í grundstigi sum í miðstigi og hástigi). T.d. *Innaribarmur, Ovarihjalli, Heimaridalur*.

Men: Er navnorðið samansett, verður tað skrivað í tveimum, t.d. *Innari Váðasteinur, Heimara Tróndargjógv* (sí seinni).

Herðing og samandrátur kann stundum gera av, hvussu növn við fyrri liði í miðstigi ella hástigi skulu stavsetast. Tískil skulu növnini t.d. *Syðradalur, Norðradalur, Norðragøta, Syðrugøta, Syðraskarð* (fyrri liður hefur høvuðsherðing, seinni liður hefur hjáherðing) skrivast í einum.

Lýsingarorð + navnorð í bundnum sniði verður skrivað í tveimum, t.d. *Lítla Hólmin, tað Stóra Gilið, Stóra Rivið, Gamla Urðin, Gamla Bólið á Grótþølum, Reyða Rókin, Uppi á teirri Grønu Fløtuni*.

Lýsingarorð + samansett navnorð: Er fyrri liður í navnorðinum lýsingarorð, so stendur fyrri lýsingarorðið leyst frá, t.d. *Stóra Bládýpi, Lítla Bládýpi*. Somuleiðis um fyrri liður í navnorðinum er navnorð, t.d. *Lítli Føstuarði, Stóra Træbrúgv, Lítla Viðurbyrgi, Lítla Spreingisá, Stóri Reynsatinur*.

Undantøk er t.d. növn sum *Stóraleitisbotnur*, ið hefur fingið navn eftir einum plássi, ið eitur *Stóraleiti*. Og *Lítlabergsgjógv*, ið hefur fingið navn eftir *Lítlabergi*. Her hevði ikki borið til at skriva *Lítla Bergsgjógv*, tí so hevði høvuðsorðið verið *Bergsgjógv* í staðin fyrri *Lítlaberg*.

Navnorð + lýsingarorð verður skrivað í tveimum – og bæði orðini við stórum stavi, t.d. *Gjógvin Lítla, Dalurin Langi*.

Navnorð + fyriseting + navnorð verða skrivað í trimum. Navnorðini verða skrivað við stórum, fyrisetingin við lítlum stavi, t.d. *Fjallið millum Botna, Tangin á Nesinum*.

Fyriseting + navnorð: Fyrisetingin verður skrivað við lítlum stavi, t.d. *í Geil, millum Gilja, uttan Skarð, við Á.*

Hjáorð + fyriseting + navnorð: Hjáorðið verður skrivað við stórum og fyrisetingin við lítlum stavi (tó vanliga er hjáorðið oftast við lítlum, um navnið stendur í einum samteksti) t.d. *Uppi á Flat, Inni á Fjørð, Niðri á Lágni, Uppi á Høgugørðum.*

Nøvn í bundnum og óbundnum sniði

Á ljóðmyndini á summum orðum hoyrist ikki, um tey er bundin ella ikki, serstakliga viðvíkjandi sterkt bendum hvørkikynsorðum t.d. *Byrgi, Høvdi, Leiti, Stykki, Svølti.* Her má ein kanna eftir, hvussu orðið verður bent í mæltum máli, – verður t.d. sagt ”*úti í Byrgi*” ella ”*úti í Byrginum*”. Ber tað ikki til, verður navnið skrásett, sum savnarin hevur skrivað tað upp.

At enda

Undannevnda uppskot greiðir ikki út í æsir stavseting av staðarnøvnum. Vónandi er sjøtul nú settur á eitt kjak um, um haldast skal fast við ta stavseting, sum samtykt varð 1960, ella um tilmæli skal gerast um nýggjar reglur við støði í rættskrivingarreglunum

í Føroyskari orðabók við einum ískoyti um tað, ið ikki er nevnt har. Málnevndin átti at tikið spurningin upp og komið við einum tilmæli um, hvussu staðarnøvn eiga at stavast.

Greiðar og einvorðnar rættskrivingarreglur viðvíkjandi staðarnøvnum kunnu gera tað lættari at skipa staðarnøvn, ikki minst í sambandi við útgávu ella við gransking fyri eyga. Skilabest er, at staðarnavnaútgávu, eitt nú av kortum, hava einvorðna stavseting, t.e. at einsháttað nøvn verða stavsett á sama hátt.

Tøkk

til Jóhan Hendrik W. Poulsen og Anfinn Johansen fyri viðmerkingar.

Heimildir

- Fortegnelse over stednavne på Færøerne.* 1960. København
- Føroyar: Topografisk kort 1:20 000.* 1989-1998. Kort- og Matrikelstyrelsen. København
- Poulsen, J.H.W., Simonsen, M., Jacobsen, J. í L., Johansen, A. og Hansen, Z.S. (ritstj.). 1998. *Føroysk orðabók.* Tórshavn.
- Um stavseting av føroyskum staðarnøvnum.* 1924. Tórshavn